

Josep Ferrater Mora: història intel·lectual i ontologia

*Jornades dedicades al filòsof i assagista
Josep Ferrater Mora (Barcelona 1912-1991),
en ocasió dels 100 anys del seu naixement*

Pompeu Casanovas
pompeu.casanovas@uab.cat

Institut d'Estudis Catalans
8 de Novembre de 2010

1. Introducció

1.1. Bon dia a tothom. Em considero molt honorat en obrir aquestes Jornades dedicades a celebrar el centenari d'un dels filòsofs catalans més destacats de tota la nostra història. És certament un honor immerescut, i que correspondria més aviat a Salvador Giner o a Victòria Camps, que el van conèixer de més a prop. Només el fet que jo els parli des de l'altra part del món, amb una diferència horària impossible, pot justificar que sigui així. Es igual. Jo em sento igualment honorat i intentaré explicar una part del treball que he dut a terme sobre ell.

El títol de les Jornades qualifica Ferrater com a filòsof i assagista. És veritablement així, i a la part d'assaig també caldria afegir-hi moltes coses més, com saben: poeta, novel·lista, periodista, fotògraf, cineasta... Era un polígraf complex i amb moltes facetes.

Avui jo parlaré només del primer i essencial aspecte esmentat: del Ferrater filòsof, i em centraré especialment en dos punts: la història intel·lectual i l'ontologia. Tots dos són prou rics com per a parlar només d'una d'aquestes dimensions. Però penso que aquests dos punts no són inconnexes sinó que estan íntimament vinculats. I per això els tractaré conjuntament.

1.2. Per a dir-ho d'un sol cop i des del principi, hi ha tres tesis que m'agradaria defensar avui:

1. La història intel·lectual practicada per Ferrater —em refereixo a la que construeix al *Diccionari*¹ i articles afins, no la continguda en assaigs com *El hombre en la encrucijada* (1952, 1957)— constitueix una *historiografia semàntica de segon grau*.

2. L'ontologia (i l'epistemologia) de Ferrater, que és aparentment una metafísica de la cognició i del llenguatge, constitueix en realitat una *hermenèutica de segon grau* que es

¹ El *Diccionario de Filosofía* va tenir sis edicions, de 1941 a 1979, revisades i augmentades per l'autor. A partir de l'edició del 1994, el Diccionari ha estat editat i curat per Josep Maria Terricabras. La versió de 1979 conté 3.589 pàgines, en quatre volums. El número total de veus és de 3.154, distribuïdes de la següent manera: (i) persones, 1.756; (ii) conceptes, incloent locucions i termes especials, 1.398. Les remissions en ordre alfabètic són més de 2.000.

correspon amb la historiografia anterior i amb la filosofia de la història que guia la confecció del diccionari.

3. L'elucidació de l'ontologia —“del que hi ha” per a dir-ho amb Quine— el duu a mantenir un *diàleg de segon ordre*, una *trans-ontologia* “integracionista” que busca descriure problemes més que no pas discutir solucions, i que només acaba de tenir sentit amb el canvi de cicle que ha representat Internet i la segona generació del web. El llegat intel·lectual d'aquest diàleg adquireix una dimensió que abans no tenia, i pot incidir en la discussió contemporània de la filosofia en xarxa com el que són el diccionari i la història que conté: un gran repositori de coneixement, elaborat a partir de principis-guia i de pressupostos ontològics.

No tractaré avui de les tres ontologies computacionals existents per a classificar i gestionar el contingut filosòfic (*PhilO*, *Philosurfical*, *InPhO*).² Les esmento al principi perquè Ferrater es va haver de plantejar fa cinquanta anys el que ens estem plantejant ara nosaltres: ¿quina estructura i organització té la filosofia? I va respondre amb els instruments que tenia a mà: l'anàlisi conceptual, la historiografia, i l'ontologia clàssica. Intentaré mostrar-ne el lligam.

2. La historiografia de segon grau

2. 1. Anem al primer punt. Penso que hi ha un abans i un després de l'etapa nord-americana de Ferrater.³ El diccionari, com és sabut, venia de molt abans, però va ser la seva tarja de presentació.

El diccionari li va proporcionar la via per entrar en contacte amb els representants de la lògica i la filosofia analítica als Estats Units a partir de la tercera edició (1951), la qual, a diferència de la segona, va ser acceptada per a recensió per Alonzo Church, l'editor del *Journal of Symbolic Logic*, la revista de W.V. Quine. Fou el propi Quine qui va fer-ne la ressenya, i una de les que fan mal: “Com bé es podia esperar de l'obra d'un sol autor amb un abast semblant, les deficiències en temes lògics són nombroses”.⁴

Crec que això fou més aviat un al·licient per escriure el seu *Manual de Lògica*, amb Hugues Leblanc, i fixar bé els continguts.⁵ El *Journal* li encarregà a partir d'aleshores les ressenyes d'obres escrites en castellà.

² La primera es deu a Barry Smith i al pòsit de la fenomenologia austríaca clàssica (*PhilO*). La segona, *Philosurfical*, és exclusivament computacional, i es deu al treball de Michele Passin amb Enrico Motta al Knowledge Media Institute (Open University). La tercera correspon a l'equip de Colin Allen en l'Indiana Philosophy Ontology Project (*InPhO*, lligat a la Stanford Philosophy Encyclopedia), un projecte renovat mes a mes i mantingut fins a data d'avui.

³ Cfr. amb les observacions de Salvador Giner a Josep Muñoz, “Salvador Giner: el sociòleg noucentista”, *L'Avenç*, num. 382, Setembre 2012, 22-34.

⁴ W.V. Quine, “Diccionario de Filosofía by José Ferrater Mora”, *The Journal of Symbolic Logic*, Vol. 17, No. 2 (Jun., 1952), pp. 129-130. El mateix any, Quine li escriu: “I am flattered that you plan an article on me, but I assure you that this was by no means amongst the omissions that I had felt to be regrettable. I am glad you will include Hilbert, Frege and Peano.”, carta del 26 de Setembre del 1952, des del Dpt. de Filosofia de Harvard University.

⁵ El Manual l'escrigué en castellà amb el lògic Hugues Leblanc —*Lógica matemática*, FCE, México, 1955— i fou certament important per a més d'una generació d'estudiants universitaris a Espanya i Llatinoamèrica, els quals van trobar-hi un primer material rigorós per introduir-se a la disciplina. Vegeu

Xavier Serra ha mostrat amb detall el periple editorial del decenni de 1950, especialment pel que fa a l'impacte i inserció en el corrent analític a partir de l'article sobre Wittgenstein del 1949, en un moment on l'obra del filòsof vienès no era ben coneguda fora dels cercles d'especialistes, i ell encara era viu.⁶ (Moriria l'any 1952). Ferrater ja no va abandonar mai l'orientació lògica, científica i racionalista. Però no em sembla que les seves aportacions corresponguin a les d'un filòsof analític diguem-ne pur.

A la llum de les cartes conservades, la seva relació amb Nicholas Rescher i l'*American Philosophical Quarterly* és més aviat de col·laborador extern, bon coneixedor dels corrents principals, però sense abandonar altres trinxeres més històriques o existencials. Només hi va publicar 'On Practice' (1976)⁷, mentre altres treballs sobre Ortega, e.g. eren amablement desviats al *History of Philosophy Quarterly*⁸ o directament refusats⁹. En canvi, els seus articles tenien bona acollida a la revista *Ethics* de la Universitat de Chicago i a *Philosophy and Phenomenological Research*, editada per Marvin Farber fins al 1980, i després per Roderik Chisholm i Ernesto Sosa¹⁰. De fet, la Universitat de Buffalo (SUNY) i la de Rhode Island han continuat essent al segle XXI centres importants per a la fenomenologia i l'ontologia, amb especial dedicació a la filosofia europea. Això sol ja ens hauria de posar sobre la pista de l'encaix del filòsof en el món anglosaxó.

Hi ha força mèrit en aquest esforç, perquè al principi era un complet desconegut. Reprodueixo com a dada curiosa la ressenya de *El hombre en la encrucijada* (Buenos Aires, 1952) que publicà el professor de Stanford Kurt F. Reinhart: "En aquest treball fascinant i provocatiu, el pensador sud-americà planteja una filosofia de Personalisme Cristià".¹¹

Això pot semblar una bajanada, i de fet ho és. Però és veritat que en Ferrater no hi ha un sol autor: hi ha també l'assagista, l'historicista, l'autor que mira des de fora el

eg. Jesús Mosterín, "José Ferrater Mora", a P. Casanovas (ed.), *Filosofia del segle XX a Catalunya: mirada retrospectiva*, IV Cicle Aranguren, Fundació Caixa Sabadell, 2010, pp. 199-210. Salvador López Arnal ha posat de manifest a partir de la correspondència entre Ferrater i Manuel Sacristán, que aquest el preferia per als seus alumnes de primer per sobre de la seva pròpia Introducció a la Lògica. Op. cit. pp. 14 i ss.

⁶ Vegeu Xavier Serra, op. cit., pp. 131-170. L'article de Ferrater "Wittgenstein o la destrucció" es publicà a *Realidad*, V, 14 (març-abril 1949), pp. 129-140, i fou publicat a Espanya a la revista *Theoria* l'any 1954, amb el títol de "Wittgenstein, símbol de una època angustiada". Es traduí a diverses llengües: polonès (1951), alemany (1952), anglès (1953) i francès (1959). Vid. Serra, op.cit. p. 152.

⁷ J. Ferrater Mora, "On Practice" *American Philosophical Quarterly* 13 (1):49 - 55 (1976).

⁸ Rescher, com a editor, li escriví el 21 de Setembre del 1983: "Your paper on Ortega y Gasset is too *ad hominem* for the *American Philosophical Quarterly*, but it would do well for the new *History of Philosophy Quarterly*". Cfr. "On Knowing One's Way About", *History of Philosophy Quarterly* 1 (2) (1984): 213 - 221.

⁹ Carta de N. Rescher de 1 de Març del 1966, refusant la publicació de "On taking things for granted"; la qual cosa provocà la immediata resposta de Ferrater de 5 de Març del mateix any. Finalment l'assaig es publicà a l'antologia compilada i introduïda per A. R. Caponegri *Spanish Contemporary Philosophy. An Ontology*, University of Nôtre-Dame Press, 1967.

¹⁰ Vegeu l'epistolari relatiu a la publicació dels articles que es conserva al Fons de la Universitat de Girona (Càtedra Ferrater Mora) entre els dos primers, Farber i Chisholm, amb Ferrater. Tot sembla indicar que, des del 1959, el filòsof català va aprofitar la via oberta per Farber, perquè s'adequava més al caràcter històric i, de vegades, especulatiu, de les seves contribucions.

¹¹ Reinhardt, *Books Abroad*, Vol. 27, No. 3 (Summer, 1953), p. 297.

sentit de la història i l'íntegra en el comportament cultural (més abstracte) de la élite per a generalitzar-lo en les masses, com Ortega, i que busca el *graal* de la cohesió social en la *integració* de la cultura, els valors o l'organització estatal, com Dilthey, Heller, Smend, Schmitt, Binder i tants altres autors germànics ancorats en l'historicisme europeu neohegelià. *Integration, Einbindung*: l'aire de família entre Ortega, Julián Marías, Laín Entralgo i Ferrater és massa acusat com per ser obviat. I el *Hombre en la encrucijada* (1952; *The man at the crossroads*, 1957) n'és prova suficient. És una obra encara d'entreguerres, on es pregunta per la distància mental entre l'intel·lectual i la societat on viu. La qüestió inicial resultava difícil d'entendre per als professors nord-americans: “¿Es possible *integrar* les nostres societats, cada cop més àmplies, en les formes de vida material i espiritual superiors? [èmfasi afegit P.C.]” La confusió de Reinhart és reveladora.

2.2. Els anys cinquanta em semblen cabdals, com una frontissa en el desenvolupament posterior del filòsof. Al desembre del 1951, ell organitza a Bryn Mawr el 48 Congrés de l'APA i fou un dels *discussants* de la ponència de Maurice Mandelbaum sobre el valor científic de la història al Congrés de l'Associació Filosòfica Americana.¹²

Al Simposi es palpava el clima de la postguerra, l'holocaust, la crisi de la cultura europea i la incipient guerra freda, però també el nou paper de l'ètica i de la ciència. No puc deturar-me aquí en les relacions amb els filòsofs de la història nord-americans — Richard Mckeon, Lewis S. Feuer, Horace L. Friess, entre d'altres. Esmentaré només el resultat: *la filosofia de la història pot discutir amb la història —les explicacions històriques— de la mateixa manera que la filosofia de la ciència ho fa amb les hipòtesis científiques*. Es tractava, com asseverava Ferrater en el seu comentari, d'assolir una *perspectiva* a partir de l'explicitació del llenguatge amb el qual es formulaven les explicacions històriques. Aquí encara contraposava 'llenguatge' a 'ontologia', però no trigaria gaire a incorporar el suggeriment de Mandelbaum: “Hom no pot discutir problemes en filosofia de la ciència sense acabar tractant de problemes ontològics fonamentals”.¹³

Tots els elements que apareixen en el pensament posterior del filòsof català —les nocions de tensió conceptual, nucli, diàleg, acord/desacord, emergència de propietats col·lectives, rebuig de les dicotomies, ontologia, oscil·lacions semàntiques dels conceptes etc...— són presents en el context intel·lectual entre 1948 i 1955. La deriva lingüística i lògica d'aquests anys, i l'esforç d'assimilació que va representar per Ferrater, és incompleta si hom no hi afegeix el vessant de filosofia de la ciència que comprèn la història i, amb ella, les ciències socials. He de dir que la seva posició ontològica, la seva metafísica, em sembla marcada pel seu desenvolupament historiogràfic (més que no pas a l'inrevés).

¹² El Simposi “What is Philosophy of History” tingué lloc el dia 28 de desembre del 1951, de dues a quatre de la tarda, dins del 48 Annual Meeting de The American Philosophical Association (APA), Eastern Division, tingut a Bryn Mawr els dies 27-29 de Desembre del mateix any. Les ponències anaren a càrrec de Maurice Mandelbaum, Lewis S. Feuer, i Horace L. Friess. Van respondre com a *discussants* S.P. Lamprecht i Josep Ferrater Mora. Vegeu el programa del Congrés a *The Journal of Philosophy*, vol. 48, n. 23., nov. 8, 1951, p. 738. La discussió es va publicar a “Comments on the Symposium *What is Philosophy of History?*”, Sterling P. Lamprecht, José Ferrater-Mora and Maurice Mandelbaum, *The Journal of Philosophy*, Vol. 49, No. 10 (May 8, 1952), pp. 350-362.

¹³ M. Mandelbaum, “Comments on the Symposium *What is Philosophy of History?*”, 1951, po.cit. p. 360.

2.4. ¿Quin és el mètode, la manera de fer història intel·lectual, de Ferrater a partir de la tercera edició del Diccionari si més no?

Ell coneixia i citava normalment les històries de la filosofia en castellà, anglès, francès, italià i alemany, i també els especialistes de la filosofia antiga, medieval, moderna i contemporània. També les històries de la ciència. Però la manera d'escriure el Diccionari, per entrades nominals i termes escollits, amb la concisió requerida, fan de la seva obra un gran mosaic, on calia encaixar i polir individualment cada peça per a configurar el conjunt. Per això prefereixo el terme de *història intel·lectual* per a designar globalment la seva obra. També és el terme utilitzat pel seu company dels primers temps a Bryn Mawr, traslladat després a Harvard, Juan Marichal.¹⁴

No és només *història del pensament*, ni tampoc *història de les idees*, o *història de la filosofia*. Per a mi es tracta d'una història *conceptual*, de dins a fora, on distingeix sempre entre metodologia, ontologia, epistemologia i filosofia pràctica (ètica i política), focalitzant els nuclis de significació dels autors, sense deturar-se gaire en la història social o en les connexions contextuais o històriques, i sí en canvi en la gènesi i les connexions intra i inter-temporals.

L'estil amb què ell escriu història intel·lectual al Diccionari i als articles afins és concís, busca la precisió i, especialment la veracitat de les dades en què es basa. Per simple que sembli, com a bon historiador, Ferrater comprovava les dades que oferia i, cosa que cal remarcar, llegia el contingut dels llibres dels autors que exposava. Això li facilitava l'esmena dels errors i, especialment, aplicar-se a la reconstrucció analítica dels conceptes bàsics i efectuar la labor comparativa que li permetia destriar-ne les oposicions i contraposicions.

Crec que, al final, després de passar per la filosofia del llenguatge i la lògica, historiava els termes, els conceptes, les trames conceptuais i els discursos per separat, distingint nivells de llenguatge, objectes o constructes conceptuais, obres i moviments filosòfics. Això ja no és historicisme, i comporta una filosofia de la història d'un altre tipus.

2.3. Posaré un exemple. L'article sobre l'origen d'*ontologia* és clàssic. Correspon a la recerca que va endegar per entendre el retorn de la metafísica (vs. la teologia) i l'estructura general de la filosofia, com a mètode, que va marcar el racionalisme del segle XVII i XVIII, de Suárez i Fonseca a Baumgarten, Wolff i Leibniz, fins a l'atac de Kant.¹⁵ El terme *Ontologia*, explica Ferrater, és usat per primer cop el 1613 en la terminologia filosòfica de Rudolf Göckel [Goclenius] (1547-1628), als Països Baixos, no en les obres de la segona escolàstica, que no va considerar necessari l'ús de termes nous per a tractar dels ens i dels tipus d'ens.¹⁶ Però el terme no tenia encara la significació

¹⁴ Marichal, a Harvard, donava justament cursos d'"història intel·lectual", cfr. Carta a Ferrater, des de Cambridge, Mass., de 21 de Setembre del 1958.

¹⁵ Ferrater Mora, "On the Early History of 'Ontology'", *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 24, No. 1 (Sep., 1963), pp. 36-47.

¹⁶ Ibid. op. cit. p. 38. "A number of historians (R. Eucken, E. Gilson, Hans Pichler, Max Wundt, Heinz Heimsoeth) mention Johann Clauberg as the first philosopher who used the new term we are looking for: the term 'ontology.' This is not the case. The first instance occurs in Rudolf Goclenius (*Lexicon philosophicum, quo tanquam clave philosophies fores aperiuntur, Informatum opera studio Rodolphi*

d'organització racional del coneixement i de les diverses branques del coneixement —“el que hi ha”— que adquireix després de les obres de Juan Caramuel de Lobkowitz.

Ferrater ressegueix minuciosament les distintes significacions del terme, i com la seva semàntica es va distingint dels termes clàssics de *metafísica* i *philosophia prima*, al mateix temps que competeix amb d'altres termes equivalents, com *ontosofia* (Clauberg), *gnostologia* (Caramuel) o *noologia* (Calovius). L'impuls definitiu al terme li dona Wolff, en el títol de *Philosophia prima sive ontologia methodo scientifica pertractata, qua omnes cognitionis humanae principia continentur* (1730), on ‘Ontologia seu philosophia prima’ es defineix com a *scientia entis in genere, quatenus ens est*, que usa el “mètode demostratiu” i investiga els predicats més generals dels ens en tant que tals.

Fins aquí Ferrater. El renovat interès per l'ontologia ha permès esmenar posteriorment la interpretació sobre els primers vint anys del segle XVII a les universitats protestants de l'àrea germànica, incloent l'errònia atribució del primer ús del terme a Göckel.¹⁷ Aquest havia coincidit l'any 1607 a Marburg, on ensenyava lògica, ètica i matemàtiques, amb Jakob Lorhard (1561-1609), el qual havia estat cridat aquell any pel Landgraf Moritz von Hessen per a ensenyar teologia. Lorhard havia escrit l'any anterior (1606) un llibre per als seus alumnes titulat *Ogdoas scholastica* comprenent les matèries de llatí, grec, gramàtica, lògica, retòrica, astronomia, ètica, física i metafísica. El darrer llibre, el vuitè, portava justament per títol *Metaphysica seu Ontologia*. ‘Ontologia’ és un mot que apareixia doncs ben destacat en el frontispici de l'obra.

La història no acaba aquí. Lorhard es va basar en el contingut del llibre de Clemens Timpler (1563-1624) *Metaphysicae Systema Methodicum*, publicat a Seifurt (1604) i a Hanau (1606), per a exposar en diagrames extrets de la tradició pedagògica de Pierre de la Ramée [Ramus] (1515-1572) la nova ‘ontologia’ com a ciència de l'intel·ligible.

L'atenció amb què ha observat recentment aquesta línia calvinista de pensament el lògic Peter Øhrstrøm i el seu equip ha permès establir les relacions entre Timpler, Lorhard i Göckel d'una manera més precisa, observant la diferència respecte a les *Disputationes Metaphysicae* (Mainz, 1506) de Suárez (que és el text contra el qual apunten especialment les tesis de Timpler), i establint les variacions epistèmiques de sentit i de mètode que representa l'ús primerenc dels diagrames al segle XVII.¹⁸ Per a

Goclenii. Francoforti, 1613). (...). The word 'ontology' occurs in Goclenius's *Lexicon* on page 16 as follows: 'ontologia, philosophia de ente'. This is all."

¹⁷ “Ferrater Mora cita anche un'altra opera del filosofo di Marburg, la *Isagoge in peripateticorum et scholasticorum primam philosophiam* (1612), di poco precedente al *Lexicon*. In quest'opera secondo Ferrater Mora oltre a non utilizzare il termine, Göckel avrebbe posto come sinonimi *prima philosophia* e *metaphysica* di fatto escludendo ogni tipo di frattura epistemologica in seno alla scienza dell'ente. Probabilmente Ferrater Mora doveva ignorare che l'edizione della *Isagoge* del 1612 era una ristampa rispetto alla prima edizione del testo (Frankfurt, 1598). La critica successiva (Rompe, Courtine, Moreau) ha peraltro letto proprio in quel lavoro una delle più significative e radicali distinzioni in senso *ontologico* della metafisica. Il fatto poi che la scelta di Göckel – letta da Ferrater Mora come puramente accidentale (*afterthought*) – fosse rimasta priva di conseguenze rilevanti è smentito storicamente. Basti riferirsi alla scelta di Alsted che nella sua opera *Cursus Philosophici Encyclopaedia* (1620) riporta il nuovo nome di *ontologia* proprio di rimando all'autorità di Goclenius e all'occorrenza del *Lexicon* del 1613.” Lamanna, op. cit. p. 565.

¹⁸ Vegeu, entre altres publicacions, Peter Øhrstrøm, Jan Andersen, Henrik Schärfe, “What has Happened to Ontology”, Dau, F., Mugnier, M.-L., Stumme, G. (eds.), ICCS 2005. LNAI, vol. 3596, pp. 425–438.

Suárez, la metafísica es refereix clàssicament a l'ens. Per a Timpler, en canvi, *metaphysica est ars contemplatiua, quae tractat de omni intelligibili, uatenus ab homine naturali rationis lumine sine ullo materiae conceptu est intelligibile*.¹⁹

La distribució diagramàtica de Lorhard, amb les relacions entre les dicotomies conceptuals que apareixen a l'obra, permeten llegir l'*Ogdoas scholastica* com un hipertext, on les relacions transversals i referències internes (més iteracions, parèntesis invertits i d'altres mecanismes simbòlics) en faciliten l'extracció de l'ontologia de fonaments. Peter Øhrstrøm suggereix l'estructura de la Fig. 1 com a *top ontology* de l'obra de Lorhard, reconstruïda a partir de la disposició dels diagrames que apareixen en el capítol vuit²⁰. La Fig. 2, és un exemple dels diagrames originals transcrits per Sara L. Uckelman. El primer és el plantejament general de la metafísica de Lorhard, que es presenta com un desplegable de les propietats de l'intel·ligible. Les successives anotacions explicatives i referències internes de Lorhard no es corresponen amb una jerarquia o distribució dicotòmica, sinó que afegeixen —*en hipertext*— contingut explicatiu o esclaridor a les successives divisions practicades. Es tracta, doncs, d'un mètode d'enriquiment semàntic que permet la navegació a l'interior del text.

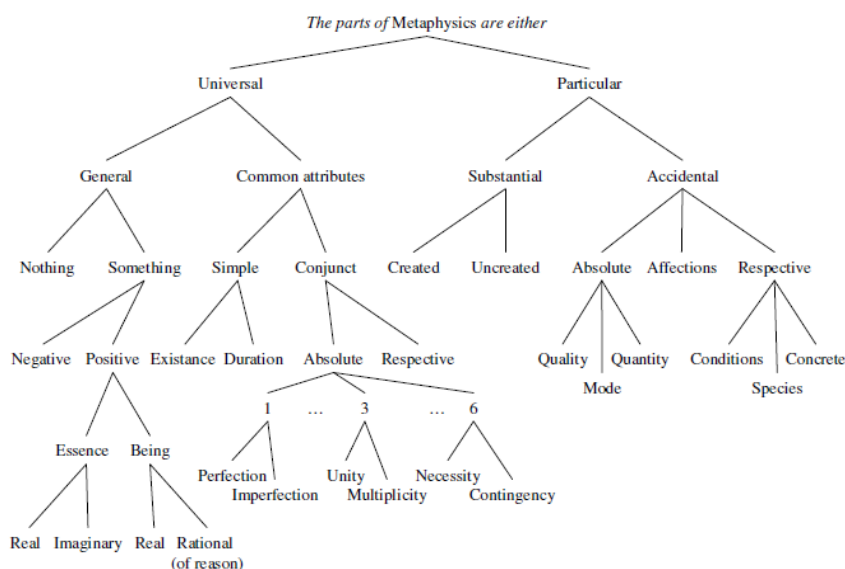


Fig. 1. Distincions ontològiques bàsiques de l' *Ogdoas scholastica* (1606), de Jakob Lorhard. Font: Peter Øhrstrøm et al. 2008, p. 383.

Springer, Heidelberg (2005) Peter Øhrstrøm, Sara L. Uckelman, and Henrik Schärfe, “Historical and Conceptual Foundation of Diagrammatical Ontology”, U. Priss, S. Polovina, and R. Hill (Eds.): ICCS 2007, LNAI 4604, 2007, Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, pp. 374–386; Peter Øhrstrøm, Henrik Schärfe, Sara L. Uckelman, “Jacob Lorhard’s Ontology: A 17th Century Hypertext on the Reality and Temporality of the World of Intelligibles”, P. Eklund and O. Haemmerlé (Eds.): ICCS 2008, LNAI 5113, pp. 74–87, Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, 2008, pp. 74-87.

¹⁹ Lorhard, *Metaphysicae Systema Methodicum*, Ll. 1, Cap. 1, cfr. Øhrstrøm et. al. op. cit. 2008, p. 76.

²⁰ Els diagrames continguts en aquest vuitè llibre de Lorhard han estat transcrits i traduïts per Sara L. Uckelman, *Diagraph of Metaphysic or Ontology*, Institute for Logic, Language, and Computation, UVA, Amsterdam, <http://www.illc.uva.nl/Research/Reports/X-2008-04.text.pdf>.

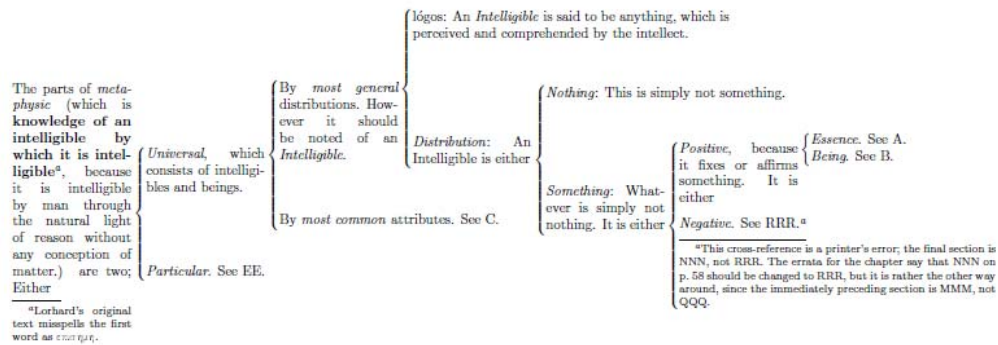


Fig. 2. Transcripció del primer diagrama de l'Ogdoas de Lorhard. Font: Sara L. Uckelman, <http://www.ilic.uva.nl/Research/Reports/X-2008-04.text.pdf>, 2008, p. 1.

2.4. ¿Fins a quin punt queda “desmentida històricament” la interpretació ferrateriana de Göckel a la llum de les noves investigacions sobre el tema —com ha asseverat e.g. Lamanna?

El seu article fou publicat fa cinquanta anys, i ell no podria sinó alegrar-se'n que la seva síntesi hagi estat tinguda en compte pels investigadors que han treballat posteriorment el tema. D'això es tractava, de formular clarament l'estat de la qüestió i de coadjuvar a l'avenç posterior. Hi ha un dinàmica de comunicació, aclariment i reelaboració historiogràfica que travessa les generacions. Així, la datació i interpretació ferraterianes és revisada a la llum de nous descobriments i d'un coneixement més ample de les lluites internes que es donaven en el propi bàndol calvinista. Ferrater no podia saber-ho: va veure en canvi la importància de la introducció del nou terme contra l'escolàstica de la Contra-reforma, i va cridar doncs l'atenció sobre el tema.

En lògica, *proslepsis* (πρόσληψις), prolepsi, una figura ja descrita per Aristòtil, és un tipus de proposició on el terme mig d'un sil·logisme és implicat. Fou molt important per a la dialèctica i la retòrica. Per prolepsi, hom imagina objeccions o la refutació d'un argument. Per *procatalepsis* (πρόκαταληψις), hom anticipa la resposta a objeccions que podrien ser adreçades contra un argument, per a reforçar-lo. Han passat a la ciència social com una mena de presentificació d'acompliments posteriors, una representació anticipada dels desenvolupaments possibles. Si és així, no hi ha dubte que Ferrater posseïa aquesta art.

Des d'aquest punt de vista, la descripció que Eric van de Luft fa del filòsof català com a “aristotèlic irònic”, donada la veneració de l'Estarigita pel terme mig, em sembla adequada.²¹ No es creia totalment les seves pròpies conclusions: deixava la porta oberta a que la informació posterior pogués canviar les premisses i les conclusions. Penso que és així, no monotònicament, com hem de llegir aquest i tots els articles del diccionari.

En història intel·lectual la construcció dels marcs d'interpretació general depèn de la relació que hom pot establir entre tots els fets ben establerts dels quals parteix. Aquesta

²¹ Eric v. de Luft, “Ferrater Mora, José María (1912-91)”, a *Dictionary of Modern American Philosophers*, edited by John R. Shook, New York; Thoemmes Continuum, 2005, pp. 766-768.

labor primària és el que defineix justament la *historiografia de primer grau*, atenta a la reelaboració de les fonts i al treball imprescindible de la construcció i anàlisi de dades directes. La feina d'arxiu (o etnogràfica), d'ordenació de dades i de posterior reordenació i explotació, amb feines de transcripció i transformació de la informació, resulta ineludible.

Ferrater, en canvi, practica una *historiografia de segon grau*, que opera sobre el *sentit* de les hipòtesis interpretatives i treballa a partir dels seus elements semàntics, especialment sobre la consistència de les hipòtesis i la coherència entre els fets coneguts i els models que en poden donar raó. Breu: és un treball de filòsof de la història que treballa sobre *models teòrics*, més que no pas d'historiador que treballa sobre els elements i materials de base.

Jo no contemplaria, doncs, això com una limitació o com un fracàs; tot al contrari. Es el mediador, l'entremaliat, el *meddler*, com li agradava dir, la funció del qual és preguntar i bufar el brou per a refredar-lo. Però és també el cuiner *prolèptic* que tasta i si cal rectifica el brou després d'haver-hi posat els millors ingredients.

Quan Ferrater proposava al 1982 per a la historiografia un criteri recursiu feble, confrontant-lo amb el positivista i l'hermenèutic, no feia altra cosa que descriure, parcialment i *ex post*, la perspectiva que ell mateix havia adoptat en la confecció del Diccionari.²² Tampoc no és una descripció fidel dels seus mètodes de treball, sinó una reflexió epistemològica de l'ordre conceptual amb què havia intentat guiar-se des de principis dels anys cinquanta.

Intentaré mostrar com aquest ordre acaba produint l'ontologia continguda a *Fundamentos de Filosofía* (1985).

3. L'hermenèutica de segon grau

3.1. El capítol que Xavier Serra ha dedicat al filòsof a la Història Social de la Lògica a Catalunya es detura diverses vegades en una afirmació recurrent de Ferrater: la idea que va tenir durant el decenni del 1950 d'escriure una "gran obra" sobre *el sentit de la història*. Escriu al seu amic íntim Joan Oliver (Pere Quart) pel febrer de 1953:

"De moment, m'ocupen encara els símbols, però des del mes de maig o juny tinc la confiança que podré consagrar-me a afers més substancials. Tinc un grandíols projecte del qual t'he parlat vuit o nou vegades: un volum massís, a estones llegible, sobre el *Sentit de la història*. Compromisos miserables m'impedeixen per ara elaborar-lo."²³

Sota l'humorisme que amara tota la correspondència de Ferrater amb Joan Oliver i que encobreix amb una lleugera capa de *nonchalance* l'anunci dels seus propòsits, no hi ha evidència que el filòsof deixés de perseguir mai els seus objectius. Sempre es materialitzaven d'una o altra manera. Penso, doncs, que sí que va acabar escrivint *El sentit de la història*. Només que no es va titular així. Bastaria canviar lleugerament el

²² Ferrater Mora, "The Languages of History", *Phenomenological Research*, Vol. 43, No. 2 (Dec., 1982), pp. 137-150.

²³ Xavier Serra, op. cit. *ibid.*

títol dels *Fundamentos de filosofía* pel de *Fundamentos de filosofía de la historia*, per adonar-se'n. Això pot semblar escandalós als bons coneixedors de l'obra ferrateriana, i efectivament sembla arriscat afirmar-ho, però intentaré mostrar que no ho és tant, especialment si hom superposa les obres filosòfica i històrica i les mira al contrallum de la làmpara ontològica.

Aquest llibre té una gestació llarga, que arrenca a finals d'aquests anys. Publicat com *El ser y el sentido* (1967) i seguit de *El ser y la muerte* (1979), s'afina fins a la forma i el contingut definitiu de *Fundamentos de Filosofía* (1985).

Destacaré només tres idees de l'ontologia: (i) l'"integracionisme": "(...) un mètode d'integrar conceptes por mitjà d'una anàlisi de les seves funcions"²⁴ que opera per "conceptes-límit"; (ii) el "concerniment"; (iii) els "trets estructurals".

"Tret estructural" [*rasgo estructural*] és el concepte usat per Ferrater per a referir-se a la capacitat general de caracteritzar estructures ontològiques. Segons el filòsof, no són flexions de l'ens, ni modes de l'ésser, ni transcendents, ni modes de parla, sinó característiques semàntiques d'operativitzar la representació de les coses en tant que objectes "d'allò que hi ha", de l'ontologia de què esta poblat el coneixement. Són "caracteritzacions generals d'allò de què es parla"²⁵, "trets de totes les coses que hi ha, i a la vegada conceptes mitjançant els quals es posa de relleu la seva estructura ontològica"²⁶, "el seu objecte és simplement el món, amb els seus diversos grups i en els seus diversos nivells".²⁷

La relació entre enunciat i objectes de coneixement és anomenada *concerniment* ["concernimiento"] i abasta designacions, referències, significacions, denotacions, veritats... L'enunciat "concerneix" de diferents maneres els seus objectes i s'esgota en la relació. El que és propi de Ferrater és que el concep com a equivalent a la *representació* (que pot ser estructural, global). El món es representa en enunciats. Les representacions es fonamenten en objectes representables o representats en virtut del tret estructural que el filòsof anomena *presència*: "Las realidades son posibilidades permanentes de representación."²⁸

Els *Fundamentos* representen el desplegament de la trama de significacions de la *presència* del coneixement a través de la densitat cultural de la seva aparició en el temps.²⁹ La presència com a tret estructural es completa amb la *confluència* i la *intrascendència*. *Confluència* vol dir que "tot el que hi ha és situable entre dos pols ontològics"³⁰; *in-transcendència* vol dir que no hi ha res fora del que hi ha, i que el món

²⁴ http://www.ferratermora.org/lang_cambio_section.html

²⁵ Ferrater Mora, J. Ferrater Mora, *Fundamentos de Filosofía*, Alianza Universidad, Madrid, 1985, Cap. X, p. 300

²⁶ Ibid. Cap. X, p. 301

²⁷ Ibid. Cap. X p. 303

²⁸ Ibid. p. 44

²⁹ "La segunda ley de Newton no es una verdad eterna, sino un conocimiento que ha empezado a ser real desde que se ha formulado. Este conocimiento se ha incorporado a una red de productos culturales, como una tradición o herencia a mantener, recoger, discutir, transformar, etc. Si no hubiera ningún sujeto cognosciente capaz de ejecutar éstas y otras operaciones similares, el conocimiento de referencia dejaría de ser tal para convertirse en un sistema de 'marcas' o 'signos', 'cintas magnetofónicas', etc. Los conocimientos no consisten sólo en actividades cognoscitivas, pero sin éstas no habría conocimientos, y estrictamente hablando, verdades.", ibid. p. 50.

³⁰ Ibid. Cap. X. p. 314

no solament és inesgotable sinó que *es va fent* inesgotable a mesura que es desenvolupa i es va coneixent.³¹

“Lo que he denominado ontología viene a ser, pues, en última instancia, una epistemología, o como algunos preferirían decir (...) *una hermenéutica donde el objeto es lo que hay* [èmfasi afegit P.C.].”³²

Dit d’una altra forma: això és el diccionari, una estructura reticular i evolutiva dels conceptes filosòfics reinterpretats i exposats a partir del treball ontològic del marc que els acobla, apropa, separa o vincula entre si. Breu: no només el resultat d’una historiografia de segon grau, sinó el resultat de posar en obra una *hermenèutica de segon grau*. Els “trets estructurals” operen sobre les “disposicions” ontològiques entre l’èsser i el sentit (“intencionable”)³³.

Em represento el diccionari com un diàleg entre la tradició i la contemporaneïtat, la representació dinàmica entre “allò que hi ha” i el que “s’ha dit que hi ha”, jugant per un cop amb els mots. Des d’aquest punt de vista, el diccionari és un repositori de coneixement, el contingut del qual forma un *organon* de filosofia, que tindria l’estructura que l’ontologia de segon grau (*trans-ontològica*) del filòsof li forneix.

La Figura 2 mostra com podria ser aquesta estructura pel coneixement filosòfic, tal i com és concebut per Ferrater als *Fundamentos de Filosofía*. Es tracta d’un esquema simplificat, però he assenyalat les línies bàsiques que parteixen dels grups ontològics (Entitat física, Persona, Objectivacions) i s’alineen amb els problemes que presenten la matèria (espai/temps, continuïtat/discontinuitat, recurrència/no recurrència), la ment (les ‘disposicions’ ferraterianes, especialment la dicotomia ésser/sentit), i el llenguatge (formes de significació i de referència; les dicotomies substrat/particular, predicació/atribució, universal/abstracte).

Per dalt, “allò que hi ha” (Quine) o “les coses” [*Things*] (Sowa) es presenten, conflueixen i s’in-transcendeixen com a trets estructurals mitjançant la representació ontològica que Ferrater denomina, com hem vist, “conscerniment”.

He afegit al dessota la problematització fenomenològica, perquè penso que d’això és del que es tracta: el filòsof problematitza, ‘tematitza’ els quatre nivells d’emergència que havia distingit a *De la materia a la razón* (1974) i els estructura mitjançant la reflexió ontològica. L’àmbit biològic (orgànic) no el considera perquè l’inclou dins de les entitats físiques —en un biaix que ell mateix voluntàriament reconeix envers la matèria. La fletxa significa aquí inclusió.

³¹ Ibid. Cap. X, p. 316

³² Ibid. Cap. X, p. 314

³³ Ibid. Cap. IX, p. 266

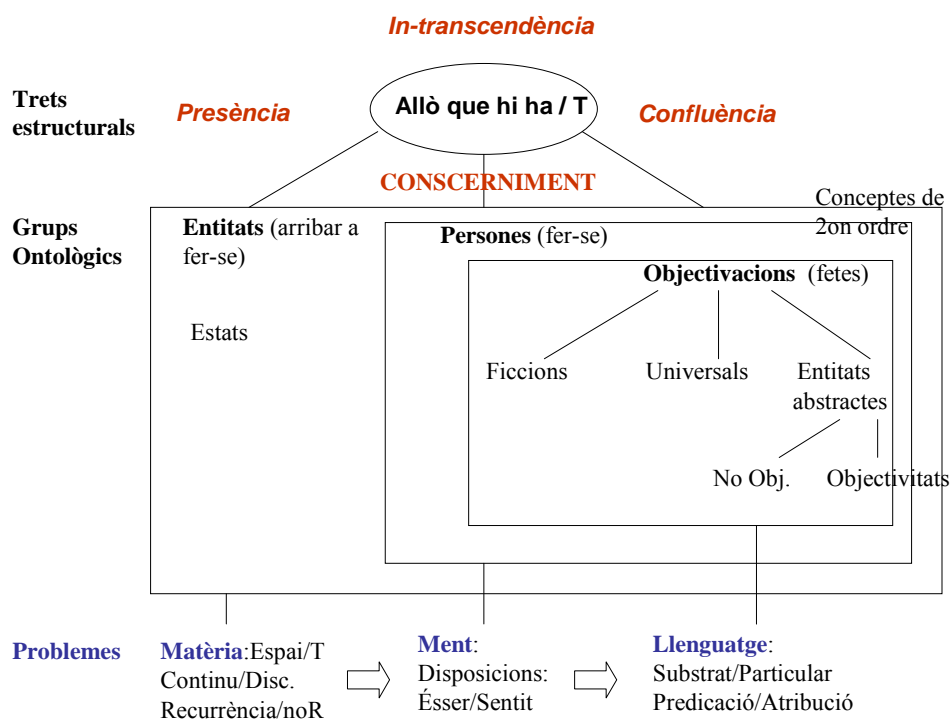


Fig.3 Esquema de l'ontologia de Ferrater Mora (1985)

3.2. Segons Ferrater, l'operació del coneixement ontològic és dialèctica, oberta, empírica, contínua i inacabable, i l'ontologia és "pragmàtico-racional".³⁴ Potser no és sobrer examinar amb més detall el que de seguida es pot veure amb l'examen de l'ontologia: hi pot haver diàlegs, però no diàlegs de segon grau. Explicitar la filosofia implícita és una operació analítica. En el moment en què entra la dialèctica o la dialogia en una operació inductiva, tal i com Ferrater proposa entre les "persones" i les "objectivacions" en una espiral autoreferent, s'obre un espai d'indeterminació que és força positiu per al resultat final en historiografia, però que el fa incert en lògica o en ciència. Per a dir-ho així, es trenquen les regles del joc. Ferrater ja no està proposant solucions a problemes que es puguin discutir. Sortir amb una tercera via representa *begging the question*, obviar la pregunta, canviar les regles.

Comptat i debatut, crec que aquest és l'origen del relatiu silenci que el filòsof obtingué en el camp de la investigació lògica i analítica. Els crítics venien a dir que les seves formulacions no discutien internament els problemes, sinó que els reformulaven des de l'exterior, des d'una fenomenologia lingüística certament interessant, però que no els reconduïa a una metodologia coneguda operable. Penso que almenys Héctor Neri Castañeda, Alonzo Church, i Nicholas Rescher concidien en aquesta crítica. Castañeda, que no era certament generós en matèria de concessions a la concatenació dialògica i a l'argumentació³⁵, però que formulà en la seva pròpia obra la teoria dels semi-indexicals i de les guises per donar raó del món simbòlic no directament referencial, li demanà

³⁴ J. Ferrater Mora, *Fundamentos de Filosofía*, Alianza Universidad, Madrid, 1985, Cap. II,6, p. 54.

³⁵ Vegeu la crítica a la posició de Toulmin arran de l'aparició de *The uses of argument* (1959), H. N. Castañeda, "On a Proposed Revolution in Logic", *Philosophy of Science*, Vol. 27, No. 3 (Jul., 1960), pp. 279-292. Castañeda es formà amb Wilfried Sellars, el qual al seu torn s'havia format amb Marvin Farber a Buffalo. La fenomenologia austríaca, doncs, i en especial l'ontologia de Meinong no només no li eren desconegudes sinó que eren una font d'inspiració.

expressament aclariments en aquest sentit després de llegir *The Idea of Man*.³⁶ La formulació ferrateriana li sembla incomprensible. L'adverteix que “usted se mete en la tarea de construir una terminología técnica complicada en vez de formular estos hechos evidentes e importantes en términos ordinarios claros”. I respecte a la incipient ciència de la computació:

“Evidentemente ningún electro o servo-mecanismo es humano en el sentido de tener conciencia o de poder pensar. Pero no hay ninguna imposibilidad lógica, o física, para que un robot, en el sentido de ser un producto de la tecnología humana, desarrolle conciencia y aprenda a pensar proposicionalmente. Esto es algo que no compagino bien con su fórmula ‘el hombre es su cuerpo’ y sus afinidades confesadas con Ryle”.³⁷

Castañeda mantenia una posició més aviat platònica. El posterior desenvolupament de la ciència cognitiva sembla donar la raó a Ferrater respecte al problema cartesià de la separació cos-ment. Però la intuïció de Castañeda revela el que vull dir en relació a la impossibilitat d'un diàleg de segon grau. Percep que el filòsof català llisca imperceptiblement de la referència com a funció objectiva pròpia de la discussió científica a la descripció “densa” d'usos del llenguatge com a procés comunicatiu:

“¿Podría usted explicarme detalladamente qué quiere Ud. formular cuando dice ‘cuerpo’ y ‘mente’ designan realidades ‘absolutas’, que como tales no existen, pero cuyos conceptos no tenemos más remedio que usar para entendernos. Cuerpo y mente son conceptos-límite?”³⁸

En efecte, penso que hi ha un punt cec en la pragmàtica ferrateriana, que salta de nivell sense advertir-ho, i si em pregunto per què, la resposta és que la síntesi i descripció dels usos conceptuals correspon a la historiografia de segon grau, a l'hermenèutica de segon grau que és pròpia de la història intel·lectual continguda tant en el diccionari com en els seus articles especialitzats. Ferrater descriu marcs lingüístics, i aquests delimiten l'àmbit de significació dels conceptes. Però no només hi ha conceptes-límit a l'interior dels marcs, sinó *marcs-límit* també, perquè el filòsof aplica la mateixa tècnica a les diverses opcions o línies de pensament contraposades que delimiten els marcs. L'ontologia és una explicitació conceptual d'aquesta tècnica transversal. I Ferrater denomina ‘conceptes’ tant als marcs com als conceptes i categories que s'hi troben a dins. El resultat és que converteix les categories en conceptes, com a bon practicant d'història intel·lectual, però això l'inhabilita per seguir discutint de categories perquè, senzillament, ha canviat l'objecte del seu discurs. Més encara: em sembla que n'era conscient, i que volia fer-ho.

No penso que la meua interpretació contradigui les observacions que els crítics han formulat sobre l'ontologia de conceptes-límit de Ferrater. Ulisses Moulines l'interpreta com una “heurística” per a considerar indicatives les dicotomies conceptuals. Carlos Nieto Blanco descriu l'ontologia com un intent de descriure el món “des de dins” (tenint en compte “l'enfora”). Ambdós n'assenyalen els diferents nivells.

³⁶ *The idea of man : an outline of philosophical anthropology*, Lindley Lecture, Lawrence : Dept. of Philosophy, University of Kansas, 1961.

³⁷ Carta de H.N. Castañeda a Ferrater de 14 de Desembre de 1961.

³⁸ Carta d'Hèctor N. Castañeda de 15 de Febrer del 1962.

Amb posterioritat a la mort del filòsof, Peter van Inwagen va publicar a *Erkenntnis* un article seminal titulat “Meta-Ontology”³⁹: *¿què estem preguntant quan preguntem sobre allò que hi ha?* La pregunta ha obert tot un camp sobre la qüestió que de fet hom reconeix haver estat plantejada per Carnap, en un article publicat al 1950.⁴⁰ La taxonomia de Indiana sobre l’Enciclopèdia de Stanford classifica directament la meta-ontologia com a part de la metafísica (Fig. 4). La posició de Carnap, *ex ante* contra Quine, és que no tenen sentit les preguntes des de l’”exterior”, com recorda Inwagen. Però si hom es pren la molèstia de consultar la bibliografia final de *Fundamentos de Filosofía* descobrirà que Ferrater no només cita Carnap, sinó que és l’única obra de Carnap que cita, en la publicació original a la *Révue Internationale de Philosophie*.⁴¹

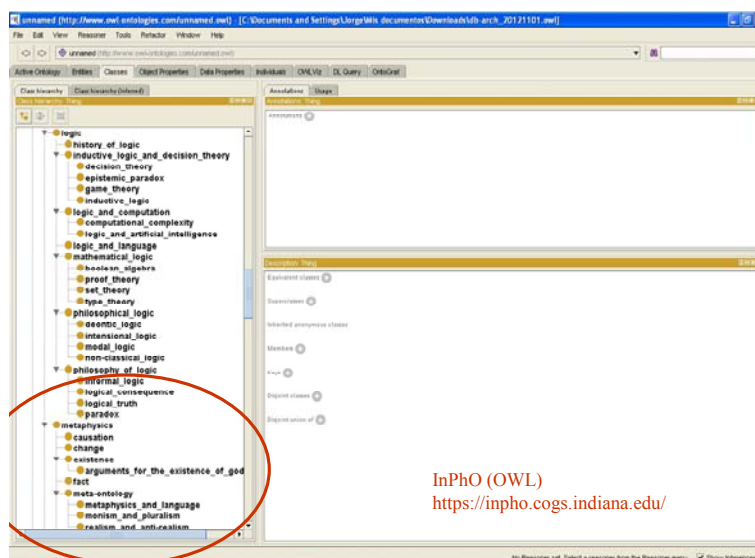


Fig. 4. Part de la taxonomia d’Indiana (InPhO): Metafísica i meta-ontologia.

Penso que gran part de la discussió continguda en el volum és, en efecte, des de l’exterior, tal i com planteja en la secció sobre els universals, i situada a partir de la seva pròpia experiència com a historiador. Li interessen més les preguntes, i com plantejar-les, que discutir les respostes. Inwagen conclou amb una defensa del quantificador existencial de Quine, perquè captura suficientment la indistinció entre ésser i existència.

Ferrater prefereix no discutir-ho. ¿Per què? Perquè en el fons no és el seu problema: la tríada *in-transcendència*, *presència* i *confluència* pertanyen a la meta-ontologia, però només per a indicar la pluralitat de les respostes. Tot diàleg de segon ordre acaba essent de primer ordre, a menys que ho impedeixi un dels interlocutors. El risc, però, és que

³⁹ Peter van Inwagen, “Meta-Ontology”, *Erkenntnis* 48: 233-250, 1998. “Quine has called the question ‘What is there?’ ‘the ontological question’. But if we call this question by that name, what name shall we use for the question, ‘What are we asking when we ask “What is there?” ’? Established usage, or misuse, suggests the name ‘the meta-ontological question’, and this is the name I shall use. I shall call the attempt to answer the meta-ontological question.”

⁴⁰ Carnap, Rudolf. 1950. “Empiricism, Semantics, and Ontology.” Reimprès com a suplement a *Meaning and Necessity: A Study in Semantics and Modal Logic*. Chicago: University of Chicago Press, 1956, pp. 205 – 21

⁴¹ Carnap, Rudolf. 1950. “Empiricism, Semantics, and Ontology”, *Revue Internationale de Philosophie*, 4 (1950): 20-40.

s'interrompi la comunicació. És a dir, que el diàleg acabi essent més expressiu que no pas epistèmic, deliberatiu o fins i tot erístic. No hi ha disputa, perquè en realitat no hi ha problema comú.

4. Observacions finals

M'agradaria fer tres observacions finals respecte aquest punt ja per acabar.

(i) En el món obert amb la interfície entre ciències socials i computació, en la construcció de sistemes multi-agents (MAS) o d'institucions virtuals, l'estructura conceptual es regulatòria. Es a dir, guia la construcció dels programes. Això canvia el panorama que havíem tingut fins ara: *scientists do science; philosophers do not* —per a dir-ho lapidàriament amb Merrill.⁴² El mateix succeeix amb la construcció ontològica, on el filòsof pot treballar colze a colze amb el científic per ajudar a construir noves eines, ontologies més precises, mètodes per avaluar-les i ajudar a desbrossar-ne els camps d'aplicació. Des d'aquest punt de vista, em sembla que l'ontologia semàntica de Ferrater és plenament recuperable: és pròxima a la funció científica del filòsof, per a dir-ho així. Això vol dir senzillament que les condicions per al diàleg han canviat i que es reobre la discussió que no es va produir en el seu moment. Com ja he esmentat veurem proliferar les ontologies computacionals de filosofia en un futur immediat.

(ii) Malgrat això, cal dir que Ferrater no va prestar gaire atenció als desenvolupaments de la intel·ligència artificial ni als de la ciència de la computació. És notable que els noms de Herbert Simon, Alan Newell, Marvin Minsky, Ed Feigenbaum, o John McCarthy no figuressin en el seu diccionari al 1979, potser perquè no els considerava pròpiament filòsofs. Aquesta és tanmateix la línia que després del seminari de Dartmouth del 1955 va fundar les bases per a la construcció i el desenvolupament de la revolució cognitiva, la Intel·ligència Artificial i, al capdavant, Internet. Tampoc hi figuren noms com els de Georges Miller, David Rumelhart o James McClelland.

En enginyeria del coneixement, les ontologies serveixen per a reduir la complexitat de la gestió de la informació, classificar-la i facilitar tant la connexió amb l'usuari com la interoperabilitat entre els llenguatges i objectes de coneixement (*Simple Knowledge Organization Systems*, SKOS). Una ontologia fundacional o d'alt nivell [*upper level ontology, top ontology*] explicita el “compromís ontològic” per a un vocabulari determinat i atorga restriccions sobre les categories proveïdes a través d'axiomes.⁴³ L'ontologia de Ferrater no té aquest propòsit, no és reductible a regles i no és completament automatitzable.

(iii) En canvi, sí que constitueix una sèrie de guies prou matisades com a conjunt de tesis filosòfiques per a cobrir els passos previs a una ontologia operable. L'hermenèutica li permet no llençar res que hagi estat formulat com a filosofia; opera com un rasclat que recull les filosofies més disperses i contraposades entre si; focalitza en punts concrets del discurs filosòfic, i per tant podria fer la funció d'esquematzació conceptual prèvia a una ontologia computacional. Si aquesta es duigués a terme, hom podria partir dels termes exactes concrets continguts en el Diccionari, bastir un corpus

⁴² Gary H. Merrill, “Ontology, Ontologies, and Science”, *Topoi* (2011) 30:71–83. (p.74).

⁴³ Robert Hoehndorf (2010) “What is an upper level ontology?” *Ontogenesis*. <http://ontogenesis.knowledgeblog.org/740>

lingüístic, practicar l'extracció semiautomàtica de termes i patrons sintàctics a partir de tècniques estadístiques (mineria de dades) i de processament del llenguatge natural (NLP), construir amb el resultat (i la guia de Ferrater) una ontologia semàntica nuclear —els “nodes” o la xarxa de conceptes clau relacionats— en RDF o OWL, i ancorar aquesta ontologia en alguna ontologia d'alt nivell ja contrastada (el mòdul DnS de Dolce e.g.) que es pogués vincular a Wordnet en castellà (el diccionari de tripletes semàntiques disponible amb classes ja construïdes de llenguatge filosòfic). Tanmateix l'ideal seria la connexió amb una ontologia bàsica (*top ontology*) per a la filosofia que, com ja he avançat, a dia d'avui encara no s'ha desenvolupat completament.

Desenvolupar aquest darrer punt, però, cau ja fora de l'objectiu de la meua intervenció. Espero haver pogut mostrar per què l'experiència de Ferrater amb la història intel·lectual em sembla vàlida, encara avui, per al diàleg. La darrera figura (Fig. 5) és especulativa, no representa cap arquitectura. Mostra només la posició de l'esquema conceptual de Ferrater en una hipotètica ontologia aplicada.

Moltes gràcies.

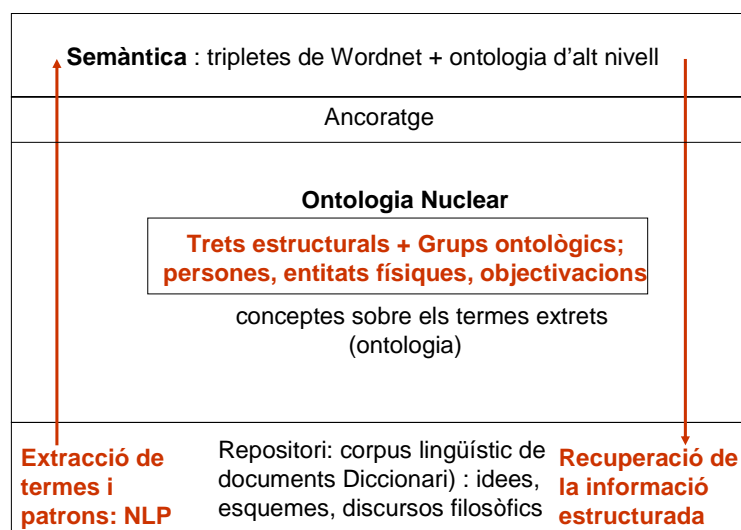


Fig.5 Esquematització de la construcció d'una ontologia nuclear sobre el vocabulari del *Diccionario de Filosofia*.

Agraïments: El treball ontològic es realitza en el marc del SGR CIRIT-2009SGR0688); CAPER-EU Project 7FP. Agraïxo a John Zeleznikow i, especialment a Tim Crotty, de la UV, que hagin facilitat l'enregistrament en vídeo d'aquesta conferència. Agraïxo a Sara Adell i a l'equip tècnic de l'IEC l'esforç per a dur a bon port la meua participació en les Jornades. La UV ha posat en el seu servidor un enregistrament previ: <http://lectopia.vu.edu.au/lectopia/lectopia.lasso?ut=945&id=15838>. Aprofito per reconèixer el meu deute intel·lectual amb Salvador Giner, Victòria Camps, Carlos Nieto Blanco i Ulisses Moulines, de l'obra dels quals he après, i amb Josep Monserrat i Xavier Serra, amb qui he estat discutint aquest tema. En Marco Schorlemmer, del CSIC-III A, em va posar sobre la pista dels treballs de Peter Øhrstrøm. Altres amics del CSIC, com en Pablo Noriega, Ramon López de Mántaras, Carles Sierra, Enric Plaza i Pilar Dellunde van llegir una versió anterior i em van encoratjar a seguir endavant. Aquest article

no hauria vist tampoc la llum si la Càtedra Ferrater Mora de Pensament Contemporani, dirigida per Josep Maria Terricabras, no hagués posat a disposició dels investigadors l'extens epistolari del filòsof digitalitzat a la Biblioteca de la Universitat de Girona. A tots ells, gràcies.

Victoria University
Melbourne, Austràlia,
7 de Novembre 2012